

Türkiye'nin Güvenlik Politikası Çerçevesinde Bağdat Paktı*

Turkey's Security Policy in the Framework of Baghdad Pact

Merve SOLAK¹

*Bu metin, Yakın Dönem Türkiye Tarihi Öğrenci Sempozyumu'nda sunulan bildirinin makale şekline getirilmiş halidir.

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

ORCID: M.S. 0000-0003-1315-2911

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Merve Solak,
İstanbul, Türkiye

E-posta/E-mail: solaklar-61@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 05.04.2018

Revizyon Talebi/Revision Requested:
14.06.2019

Son Revizyon/Last Revision Received:
16.06.2019

Kabul/Accepted: 17.06.2019

Atıf/Citation: Solak, M. (2019). Türkiye'nin güvenlik politikası çerçevesinde Bağdat Paktı. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies*, 35: 125-145. <https://doi.org/10.26650/YDTA2019-583824>

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Demokrat Parti'nin 1950-1960 yılları arasında izlediği Ortadoğu politikasının güvenlik çerçevesinde incelenmesidir. Bu yapılırken ana eksen olarak Bağdat Paktı ele alınmıştır. Zira Bağdat Paktı, Türkiye'nin büyük umutlarla başlatmasına rağmen amacına ulaşamadığı gibi farklı güvenlik sorunlarının oluşmasına sebep olmaktan başka bir işlev görememiş olan bir işbirliği metni olarak tarihin tozlu raflarında yerini almıştır. Bağdat Paktı'nın istenmeyen neticeler doğurmasının nedeni ise pakta üye olan Türkiye, İngiltere, Irak, İran ve Pakistan'ın tamamen farklı güvenlik hedefleri doğrultusunda pakta katılmış olmalarıdır. Bundan dolayı pakta üye olan ve olmayan devletler, kısa bir süre sonra tamamen farklı yönlere savrulmuşlardır. Bu çalışmada Türkiye'de Demokrat Parti Dönemi'nin Ortadoğu politikasında güvenliğin rolü incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Ortadoğu, Bağdat Paktı, Güvenlik

ABSTRACT

The purpose of this study is to analyze the Middle East Policy of Democrat Part during the 1950-1960 within the frame of security. While doing this, the Baghdad Pact was discussed as the main axis. Although Baghdad Pact was started with big expectations from Turkey, it couldn't reach its aims. Besides that, the Baghdad Pact was a cooperation text which caused different security problems. It eventually ended up in the dusty pages of history. The reason that Baghdad Pact backfired; Turkey, the United Kingdom, Iran and Pakistan, all members of the Baghdad Pact, had different security objectives. Therefore, both member and non-member states have been dispersed in completely different directions within a short time. In this study, I tried to examine the role of security in Middle East in the period of the Democrat Party.

Keywords: Democrat Party, Middle East, Baghdad Pact, Security

Giriş

CHP içerisinde ortaya çıkan muhalefet, 7 Ocak 1946 tarihinde Celal Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü önderliğinde Demokrat Parti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştı. Kurulan bu yeni partinin programı, demokrasi-hürriyet-liberalizm gibi ana prensipler üzerine otururken birçok vaatler içermekteydi. Sonunda, 14 Mayıs 1950 seçimleri Demokrat Parti'yi iktidara getirmiş, Celal Bayar cumhurbaşkanı; Adnan Menderes ise başbakan olmuştur. Demokrat Parti'nin devraldığı Türkiye bir taraftan şekillenmekte olan iki kutuplu dünyada yerini almaya çalışan diğer taraftan da içeride ekonomik bir kalkınma sağlamaya çalışan bir Türkiye görünümünde idi. Planlanan ekonomik kalkınmanın ilk şartı, ülke güvenliğinin garanti altına alınmasıydı. Sovyetler Birliği'nden gelen güvenlik tehditleri, Türkiye'yi kendi güvenliğini temin edecek Sovyet karşıtı ortaya çıkan kolektif güvenlik yapılarına sevk etmişti.

Bu bağlamda II. Dünya Savaşı sonrası dönemi -ki soğuk savaş dönemi de denir- bir güvenlik mücadelesi dönemi olarak değerlendirmek gerekmektedir. Nitekim ulus devletler, ortaya çıkan bu zorunlu durum karşısında kendi güvenliklerini sağlayabilmek amacıyla batı ya da doğu bloğuna yakınlaşma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu çerçevede Eisenhower 1953 yılında ABD Başkanı olduğunda, Ortadoğu politikalarını yeniden gözden geçirme ihtiyacı hissetmiştir. Zira Arap dünyasına göre, kendileri için birincil tehdit unsuru Sovyetler Birliği değil, İsrail'di. Bundan dolayı bölgeyi kapsayacak bir güvenlik politikası yalnızca komünizm tehlikesine karşı savunma algısı üzerine kurulamazdı. ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles; Mısır, İsrail, Suriye, Irak, Sudi Arabistan, İran, Hindistan, Pakistan, Yunanistan, Türkiye ve Libya'yı kapsayan bir geziye çıkmıştır. Dulles, gezi sonrasında kuzey hattında bulunan Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Suriye'nin Sovyet tehdidi altında olduğunda tehlikeyi daha fazla hissettiklerini anlamıştır. Dolayısıyla oluşturulacak politika, İsrail tehdidini birincil olarak gören diğer Arap devletlerinden ziyade bu devletler üzerinden yürütülmeliydi.

İşte ABD'nin yeni Ortadoğu politikası, Türkiye için bir şans doğurmuştu. İşin başından beri ülke kalkınması için güvenliğin teminini şart gören DP hükümeti, ABD'nin koruyucu şemsiyesine girmeye dünden razı idi. Bundan dolayı da DP yönetimi, ABD'ye karşı ülkenin coğrafi konumunun önemini ve en önemlisi, Batı'ya ve de ABD'ye bağlılığını her fırsatta vurgulamaktan geri durmadı. Hatta Türkiye, ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik güvenlik politikalarının uygulanmasında "bölgesel lider" rolü oynamak için son derece istekliydi. Ancak bu gelişmeler Mısır başta olmak üzere bazı bölge devletleri tarafından olumlu karşılanmadı ve Mısır ile ilişkiler gerildi. Bu süreçte, Ortadoğu ülkeleri

güvenliklerini sağlayabilmek amacıyla iki farklı cepheye ayrıldılar: Öncülüğünü Türkiye'nin yaptığı, güvenliğini ABD'nin koruyucu şemsiyesi altında arayan Irak, Pakistan gibi Batı destekleyicisi ülkeler ve öncülüğünü Mısır'ın yaptığı, Batı'yı güvenilmez olarak gördüklerinden bağımsız ekonomi ve siyasi politikalar izlemek isteyen Suriye ve Suudi Arabistan gibi devletler. Bütün bu anlaşmazlıklara rağmen Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında Bağdat Paktı ortaya çıkmıştır.

1. Bağdat Paktı ve Demokrat Parti'nin Güvenlik Politikası

Demokrat Parti'nin, güvenliğini sağlayabilmek amacıyla batı bloğunu seçmesi kuşkusuz dış politika tercihlerini de etkilemiştir. Bunun en büyük örneğini NATO üyeliği oluşturmuştur. 4 Nisan 1949'da NATO kurulduğunda Türkiye'nin bu Batı savunma örgütüne girmek için yaptığı bütün girişimler sonuçsuz kalmıştı. Demokrat Parti, iktidara geldiğinde resmi olarak Batı Bloğu içerisinde yer almak istediğinden NATO üyesi bir ülke olmak büyük önem taşıyordu. Türklerin birçoğu için NATO üyeliği, ülkelerinin batılılaşma politikasının bir garantisiydi. Zira bu durum cumhuriyetin kuruluşundan itibaren izlenen Batı'ya dönük dış politika anlayışı ile de son derece uyumluydu. Bu düşünce, Türkiye'nin kültürel ve tarihi hedeflerinin yanında askeri misyonunu de etkilemişti.¹ İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren batıyla işbirliği içinde olan Türkiye'nin NATO üyeliğine; İngiltere ve İskandinav ülkeleri karşı çıkmışlardı. İskandinav ülkeleri coğrafi olarak uzak ve Avrupa dışında kalan bir bölgenin savunma yükünü taşımak istemiyorlardı. Daha önce alınan olumsuz cevaplara rağmen 1950'de iktidara geldiğinde, yüzünü ABD ve Batı Blok'una çeviren, bu amaçla da CHP'nin gerçekleştiremediği NATO üyeliği ile batı bloğu ile ilişkilerini resmîyete dökmek ve daha önceki hükümetlerin başaramadığını başararak iç politikada da kullanmak isteyen DP hükümeti, NATO üyeliği için Kore Savaşı'na asker gönderdi.² Türkiye, Kore Savaşı'na asker gönderdikten sonra 3 Ağustos 1950'de NATO'ya girmek için resmi müracaatta bulundu.³

İskandinav ülkelerinin yanı sıra İngiltere de, Kore Savaşı sonrasında Türkiye'nin NATO üyeliğine karşı çıkmaktaydı. Ancak İngiltere, Ortadoğu üzerinde artan Sovyet tehdidini karşısında Türkiye'nin jeostratejik konumundan faydalanabileceği

1 Behçet Kemal Yeşilbursa, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 1950-1960", *History Studies*, Cilt: 2, Sayı: Özel Sayı, 2010, s. 71

2 "Kore Savaşına 4500 Kişilik Bir Askeri Kuvvet İle Katılıyoruz", *Son Posta*, 26 Temmuz 1950, s.1; Melek Fırat-Ömer Kürkçüoğlu, "1954-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 – Ortadoğu ile İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar 1919-1980 Cilt 1*, ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 22. Baskı, 2018, s. 617-618.

3 "Atlantik Pakta Girmek İçin Resmen Müracaatta Bulunduk", *Hürriyet*, 3 Ağustos 1950, s. 1

düşüncesiyle Ortadoğu savunma sistemine katılması şartını öne sürerek Türkiye'nin NATO üyeliğini desteklemeye başladı.⁴ NATO'ya girme çabaları iç politikada “Demokrat parti hükümeti eşittir NATO üyeliği” şeklinde bir algı oluşmaya başlamıştı. Sonunda Türkiye ve Yunanistan'ın, Eylül 1951'de Ottawa'da yapılan NATO Konseyi'nde alınan bir kararla NATO'ya girmeleri kabul edildi. 18 Şubat 1952'de TBMM, NATO antlaşmasını onayladı ve Türkiye resmen bir NATO üyesi haline geldi. Mecliste yapılan oylamaya 400 milletvekili katılmış, Başbakan Adnan Menderes alkışlar arasında kürsüye gelmiştir.⁵ İktidarın böyle bir destek görmesi NATO üyeliğinin devletin birincil meselelerinden bir tanesi olduğunu göstermektedir.

Bundan sonra İngiltere'nin önerisi üzerine Türkiye'nin, Ortadoğu Komutanlığı projesine destek verdiğini görmekteyiz. Ortadoğu Komutanlığı Projesi'nin asıl amacı bölgedeki İngiliz varlığına olan tepkiyi azaltmaktır. Bu amaç için Türkiye son derece önemlidir. Hem Ortadoğulu hem de Müslüman bir devlet olarak Türkiye'nin bu projede yer alması, projenin tamamen Batı damgası taşımasına engel olacaktır. Ancak 1949'da İsrail'i tanıyarak Ocak 1950'de Tel Aviv'e elçi atayan Türkiye'nin bu tarihten itibaren Arap Devletleriyle ilişkileri bozulmaya başlamıştı.⁶

Ortadoğu Komutanlığı Projesi için Türkiye kadar önemli olan Mısır, İngiliz işgal kuvvetlerinin ülkesinde bulunduğu sürece projeye katılmayacağını söyleyerek yapılan daveti reddetti. Bunun üzerine ABD ve İngiltere, projeyi askeri bir komutanlık olmaktan çıkarıp, bir planlama örgütü haline getirmeyi ve adını Ortadoğu Savunma Örgütü olarak değiştirmeyi kararlaştırdılar. Ancak bu iki devletin planladığı yöntemleri farklıydı. İngiltere örgütün kurulmasını önceleyerek, Arap devletlerinin daha sonra ikna edilmesi gerektiğini düşünüyordu. ABD ise Arap devletlerinin katılımının şart olduğunu savunuyordu.⁷

Batı Bloku'nun tam desteğini sağlamak için Ortadoğu'ya yoğunlaşması gerektiğini fark eden Türk hükümeti, Ortadoğu ile daha çok ilgilenmeye başladı. Bu politikanın gereği olarak İran ve Mısır hükümetlerindeki gelişmeleri de takip etmeye başladı. Türkiye'nin batı eksenli savunma faaliyetlerine verdiği destek Sovyet Rusya ve

4 Hasan Yılmaz, “Adnan Menderes Dönemi Türkiye-Ortadoğu İlişkileri”, *Birey ve Toplum Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, 2016, s. 209.

5 “Lizbon'a Gidecek Türk Heyeti”, *Akşam*, 18 Şubat 1952, s. 1; “Meclis, Kuzey Atlantik Paktna İltihakımızı İttifakla Tasvip Etti”, *Milliyet*, 19 Şubat 1952, s.1.

6 Melek Fırat – Ömer Kürkçüoğlu, *1954-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 – Ortadoğu ile İlişkiler*, s. 619.

7 Behçet Kemal Yeşilbursa, “Bağdat Paktı (1955-1959)”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 6, 2011, s. 87.

Bulgaristan gibi komünist komşularının dikkatini çekmişti.⁸ Bulgar hükümeti Türkiye'nin NATO'ya girişini 22 Şubat 1952 tarihli bir nota ile protesto etmiştir. Sofya hükümeti, bu notada Türkiye'nin doğrudan doğruya Bulgaristan'a karşı bir tehdit oluşturduğunu iddia etmiştir. Hatta henüz pakta üye olmadan Amerikan yardımıyla stratejik üsler kuran Türkiye'nin takip ettiği siyasetin şimdi Bulgaristan'a karşı daha düşmanca bir tavır alacağını belirtmiştir.⁹ Türkiye'nin, Batı bloğuna gittikçe yaklaşması komünist komşusu Bulgaristan'ı Ankara'ya nota verecek ölçüde rahatsız etmiştir. Türkiye'nin NATO gibi batı kaynaklı savunma örgütlerinin içinde yer alma gayretleri Bulgaristan ve Sovyetler Birliği gibi komünist komşularıyla gergin olan ilişkilerinin daha da gerilmesi ne neden olmuştur.

Ancak, Türkiye'nin büyük bir heves ile destek verdiği Ortadoğu Komutanlığı projesi de Ortadoğu Savunma Örgütü de hayata geçirilemeyen projeler olarak kaldı. Bu durumu 1953 yılında ABD başkanı olan Eisenhower da fark etmiş, Ortadoğu'nun savunması için yeni bir projeye ihtiyaç duyulduğunu kabul etmişti. Hiç şüphesiz ABD için önceki projelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının birtakım nedenlerini analiz etmeden yeni bir savunma projesini anlamlandırmak mümkün değildi. Öncelikle Arap dünyası için birincil tehdit İsrail'di. ABD, sadece komünizm tehdidini öne çıkararak bu devletlerin desteğini sağlayamazdı. Ayrıca bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Arap devletleri için İngiltere ve Fransa'nın yaşattığı tecrübeleri hatırlatan girişimler son derece güvensizdi. Son olarak ABD ve Türkiye'nin kurulacak olan savunma örgütünde lider konumda olmaları Mısır'ın sert tepkisine neden olmuştur. Mısır'ın bu tavrı diğer Arap devletlerini de etkilediğinden Ortadoğu Komutanlığı ve Ortadoğu Savunma Teşkilatı hayata geçirilememiştir.¹⁰

Şurası bir gerçek ki, Eisenhower'ın ABD başkanı olması hem Türkiye'nin Ortadoğu politikası hem de komünizmle mücadele edilmesi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Eisenhower başkanlık görevini devraldıktan sonra verdiği beyanatında yatıştırma politikası izlemeyecekleri açıklamaları yapmıştır.¹¹ Eisenhower ve Dışişleri Bakanlığı'na getirilen Dulles, bölge ülkelerinin nabzını tutmak ve yeni politikalar oluşturmak amacıyla geniş kapsamlı bir Ortadoğu gezisine çıkmıştır. Dulles, gezi sırasında çeşitli

8 Behçet Kemal Yeşilbursa, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 1950-1960", s. 76.

9 "Bulgarlar Pakta Girişimizi Protesto Ettiler", *Akşam*, 23 Şubat 1952, s. 2; Notanın tam metni için bkz.: *Aydın Tarihi*, No: 221, Nisan 1952, s. 118-120.

10 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul, Timaş Yayınları, 23. Baskı, 2017, s. 474.

11 "Eisenhower: Asla Yatıştırma Politikası Takip Etmeyeceğiz", *Milliyet*, 21 Ocak 1953, s. 1.

yerlerde “Kuzey Kuşak İttifakı”¹² ve “komünizmin geri itilmesi=rolling back communism” politikalarından bahsetmiştir. Komünizmin geri itilmesi için gerekli olan araç Kuzey Kuşak İttifakı’ydı. ABD’nin, Sovyetler Birliğini çevreleyebilmesi için Sovyetler tehdidini birincil tehdit olarak hisseden Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve Afganistan gibi Kuzey Kuşağı ülkelerine ihtiyacı vardı. Dulles’in politikasının temelini ABD’nin ön planda olduğu bölgesel ve askeri paktlar oluşturuyordu. İşte Bağdat Paktı, bu stratejinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.¹³

Dulles’a göre Ortadoğu’nun savunması Kuzey Kuşağı devletlerine dayandırılmalıydı. Diğer Arap devletlerinin aksine, kuzey kuşağı devletleri Sovyetler tehdidini doğrudan hissediyordu. Ancak bu savunma sistemi, batı tarafından zorla kabul ettiriliyor görüntüsünde olmamalı, aksine bölge içerisinde kendiliğinden ortaya çıkar bir görüntüde olmalıydı. İngiliz ve Fransızların sömürge hatıralarını hatırlatmamalıydı. Bölge ülkelerinin katılımı ancak bu yolla sağlanabilirdi. ABD’nin bu politikası, Türkiye’ye Ortadoğu’da üstlenmek istediği liderlik rolünü oynamak için önemli bir fırsat vermiştir. Coğrafi konumunu ve bölgeyle tarihsel bağlarını kullanarak, batı savunmasının Ortadoğu’dan başladığını ve kendisinin ABD için vazgeçilmez olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.¹⁴

Türkiye, Ortadoğu savunmasında ABD için stratejik bir ülke olmasına rağmen, 1954 sonrasında izlediği politikalar nedeniyle Arap devletleriyle olan ilişkileri gerginleşmeye başlamıştı. Özellikle bölgede liderlik mücadelesi verdiği Mısır ile ilişkileri son derece gergindi. Bu dönemde Ortadoğu devletleri ikiye bölünmüş durumdaydı. Batıyla işbirliğine hazır olanlar Türkiye’nin liderliği altında, Batı’ya karşı bağımsızlıklarını korumaya çalışanlar ise Mısır’ın liderliği altında şeklinde bir görünüm vardı. Türkiye’nin 1954’te başlayan Cezayir Bağımsızlık Savaşı boyunca BM’de batılarla aynı politikayı izlemesi, ‘emperyalizmin Ortadoğu’daki temsilcisi’ olarak algılanmasına neden olmaktaydı. Bu şartlar altında Türkiye’nin Ortadoğu’da düşünülen yeni savunma sistemine Arap devletlerini katma şansı yok denecek kadar azdı.¹⁵

12 Halil Akman ve Suat Zeyrek, “John Foster Dulles’in Ortadoğu Gezisi, Temaslar ve Tepkiler (11 – 28 Mayıs 1953)”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2013, Cilt: 2, Sayı:2, s. 261.

13 Bürkan Serbest, “Bağdat Paktının Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, cilt 5, sayı 3, s. 402-403. Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil Akman ve Suat Zeyrek, “John Foster Dulles’in Ortadoğu Gezisi, Temaslar ve Tepkiler (11 – 28 Mayıs 1953)” s. 261-262.

14 Melek Fırat – Ömer Kürkçüoğlu, *1954-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 – Ortadoğu ile İlişkiler*, s. 620-621. Ayrıca bkz. Mustafa Sıtkı Bilgin, “Turkey’s Foreign Policy Towards the Middle East in the 1950s and Its Impact on Turco-Arap Relations”, *Akademik Bakış*, 2017, cilt:11, sayı:21, s. 250.

15 Melek Fırat - Ömer Kürkçüoğlu, *1954-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 – Ortadoğu ile İlişkiler...*, s. 621.

Türkiye'nin Ortadoğu uygulanmak istenen savunma planında liderliği yüklenmeye hazır olması, örgüte hangi devletlerin katılacağı sorusunu akıllara getirmişti. Bunun için istekli olan ilk devlet Pakistan'dı. Pakistan, doğrudan Sovyet tehdidini hissetmemesine rağmen, Hindistan ile arasında problem olan Keşmir meselesinde ABD desteğini sağlamak için ittifakın içinde yer almak istemiştir.¹⁶ 18 Şubat 1954'te Türkiye ve Pakistan ortak bir demeç yayınlayarak bir savunma anlaşması imzalayacaklarını açıkladılar.¹⁷ Bu yakınlaşmaya kaçınılmaz olarak SSCB tepki göstermiştir. Bölgede herhangi bir tehdit yokken diğer devletleri de bünyesinde toplamayı hedefleyen böyle bir oluşumun NATO hamlesi olduğunu belirtmiştir. Tepkilere rağmen Türkiye ve Pakistan 2 Nisan 1954'te Dostane İşbirliği Antlaşması'nı imzalamıştır. Askeri niteliği bulunmayan; ekonomik, teknik, kültürel alanlarda işbirliğini öngören bu antlaşma Karaçi Antlaşması olarak da bilinir. Antlaşmanın en önemli noktası ise savunma alanındaki işbirliğinin kesin ifadeler yerine esnek ifadelerle belirtilmiş olmasıdır.¹⁸

Oluşturulmak istenen savunma sistemine Ortadoğu'daki Arap devletlerin katılımı olmadan tam bir başarı sağlanamayacağının farkında olan Türkiye, Mısır'dan sonra Irak'a yönelmiştir. Bu savunma sistemine Irak'ın katılımı İngiltere açısından da son derece hayati bir öneme sahipti. Zira özellikle Irak hava üslerinin savaş zamanında Kraliyet Hava Kuvvetleri tarafından derhal ve etkili bir şekilde kullanılabilmesi için Irak işbirliği gerekiyordu. Bununla birlikte, İngilizler savaş sonrası dönemde milliyetçiliğin artmasıyla birlikte dramatik değişikliklerin kaçınılmaz olduğunu fark etti. Bu değişikliğin sonucu olarak İngiltere Dışişleri Bakanlığı, 1930 antlaşmasıyla İngiltere'nin egemenlik elde ettiği iki hava üssünden vazgeçmenin siyasi olarak kaçınılmaz olduğunu kabul etmiştir.¹⁹ Ancak İngiltere iki üssün egemenliğini Irak'a bırakma fikrini kabul etmiş görünse de Irak'ı bu pakta istemesinin asıl amacı herhangi bir tehdit durumunda kendi güvenliğini Habbaniya ve Shaiba üslerini kullanarak sağlamaktı.

Irak Başbakanı Muhammed Fadhel El Jamali, bir taraftan ülkesinin silahlı kuvvetlerini güçlendirmek için silah ve teçhizata ihtiyaç duyarken diğer taraftan Irak'ın Batı ile ilişkilerini geliştirmek konusunda bazı endişeler taşmaktaydı. Jamali aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından itibaren soğuk ilişkilere sahip olduğu

16 Hasan Yılmaz, "Adnan Menderes Dönemi Türkiye-Ortadoğu İlişkileri", s. 214-215.

17 "Türk - Pakistan Dostluk Paketi", *Milliyet*, 19 Şubat 1954, s. 1.

18 Melek Fırat - Ömer Kürkçüoğlu, *1954-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 - Ortadoğu ile İlişkiler*, s. 621-622. Ayrıca bkz. "Türk-Pakistan Dostluk Paketi Dün İmzalandı", *Milliyet*, 3 Nisan 1954, s. 1.

19 Richard L. Jasse, "The Baghdad Pact: Cold War or Colonialism?", *Middle Eastern Studies*, Cilt: 21, Sayı: 1, Temmuz 1991, s. 143.

Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmek konusunda da endişelere sahipti. Iraklıların Türkiye ili ilgili en büyük endişesi Türkiye'nin Musul'u ele geçirmek istiyor olma ihtimaliydi.²⁰

Nuri Said Paşa, Haziran 1954 seçimlerinden sonra Muhammed Fadhel El Jamali'den sonra başbakan olmuştur. Nuri Said Paşa'nın başlangıçtaki fikri Türkiye-Pakistan paktına katılmak değil, Suriye ve Lübnan'ın da katılacağı ayrı bir pakt oluşturmaktı. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus Nuri Said Paşa'nın da Jamali ile aynı tutumu sergilemiş olmasıdır. Zira Nuri Said Paşa için dış politikadaki ilk konu, 1930'daki Anglo-Irak Antlaşması'nın sona ermesi ve Irak'ın kolektif bölgesel güvenlik savunmasında Birleşmiş Milletler'in 51 ve 52'inci maddelerine uygun olarak diğer ülkelerle işbirliği yapmasıydı.²¹

Irak Başbakanı Nuri Said Paşa, kısa bir süre sonra Mısır lideri Cemal Abdünnasır ile bölgedeki Arap devletlerinin liderliği konusunda anlaşmazlığa düşmüştür. Zira Nuri Said Paşa 14 Eylül 1954 yılında Kahire'ye yaptığı ziyaretinde Cemal Abdünnasır'ın Batı ve Doğu Blokları arasında tarafsızlık politikası yürüttüğünü ve bu tarafsızlığın Arap devletlerinin bağımsızlığını sağlayacak tek yol olduğu düşüncesine sahip olduğunu görmüştür. Nasır'ın ikinci düşüncesi, Arap Orta Doğusu'nun kendisini Arap Birliği ve mevcut toplu güvenlik paktı temelinde savunabileceğiydi.²² Bu iki nokta liderlerin ayrıldıkları düşüncelerdi. Dolayısıyla bu noktadan sonra Nuri Said Paşa Nasır'ın liderliği altındaki Mısır'dan uzaklaşarak güvenlik şemsiyesini Türkiye ile yakınlaşma yoluyla aramaya başlamıştır. Bu yakınlaşmanın sonucunda Irak ve Türkiye 10 Ocak 1955'te Bağdat'ta bir toplantı gerçekleştirmiştir.

Toplantıya katılan Irak heyetinde Başbakan Nuri Said Paşa, Başbakan Yardımcısı Ahmet Muhtar Baban, Devlet Bakanı Burhanettin Başayan, Ankara Büyükelçisi İbrahim Akif El Alusi, Irak Dışişleri Genel Sekreteri Bahaddin Avni yer alırken Türk heyetinde ise Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Muharrem Nuri Birgi ve Bağdat Büyükelçisi Muzaffer Göksenin bulunuyordu.²³ Bu ziyaret sırasında Adnan Menderes, Irak Meclisi'nde alkışlarla karşılanan coşkulu bir konuşma yaptı. Ancak gezinin en çarpıcı ve olumlu sonucu taraflar arasında bir pakt imzalanmasına karar verilmiş olmasıydı. Söz konusu pakt Birleşmiş Milletler

20 Behçet Kemal Yeşilbursa, *The Baghdad Pact: Anglo American Defence Policies in the Middle East 1950-1959*, New York, Frank Cass Yayınları, 2005, s. 44.

21 Richard L. Jasse, *The Baghdad Pact: Cold War or Colonialism*, s. 144-145.

22 Richard L. Jasse, *The Baghdad Pact: Cold War or Colonialism*, s. 147-148.

23 "Türkiye – Irak Görüşmeleri", *Milliyet*, 11 Ocak 1955, s. 1. Ayrıca bkz. "Menderes Basra'da", *Akşam*, 11 Ocak 1955, s. 1-2.

anayasasının “meşru müdafaa” hakkına dayalı olarak imzalanacaktı. Akis Dergisine göre “*paktın esaslı tarafların gerek buldukları bölgeden, gerekse bu bölge dışından kendilerine yönelik tecavüzlere karşı konulması için aralarında işbirliği yapılması olacaktı. Böylece Irak, Türkiye’ye yakınlaşmak hususunda Pakistan’dan da bir adım önde olacaktı. Hatta antlaşma, hem hazırlık devresi boyunca, hem de imzalandıktan sonra başka devletlerin katılımına açık bulundurulacaktı.*”²⁴

Bu noktadan sonra Irak, Türkiye ile yakınlaşma konusunda son derece istekli davranmıştı. Zira Mısır’ın politikalarından rahatsız olan Irak’ın kendisine taraf olarak içerisinde Türkiye’nin bulunduğu bloku seçmesi son derece realist bir politika örneği idi. Ancak dikkatlerden kaçmaması gereken nokta Ortadoğu devletlerinin tamamının kendi kendilerini koruyabilecek güçten mahrum oldukları için, kendilerine bir savunma şemsiyesi aramalarıydı.

Ancak Türkiye-Irak arasındaki bu yakınlaşma, Cemal Abdünnasır’ı oldukça rahatsız etmişti. Bu durum Akis Dergisi’nde şöyle anlatılmıştır: “*O gün Cemal Abdünnasır son derece sinirli idi. Sinirli olan yalnız o değildi. Onunla beraber İhtilal hükümetinin bütün azaları da fena halde köpürmüşlerdi. Kahire’de toplantıya çağırdıkları Arap başvekilleri bir türlü karara varamıyorlardı. Hakikaten başvekillerin yaptıkları tek iş, son hafta içinde, neşri gereken tebliği geciktirmekten ibaretti. İşin başında Irak’ı yola getirebileceklerini ummuşlardı. Fakat Nuri Said Paşa toplantıya katılmadığı gibi üstelik Irak’la tuttuğu yoldan ayrılmayacağını da bildirmiş ve Arap birliğine meydan okumuştur. Bağdat’ta verdiği beyanatta hükümet reisi memleketinin serbestçe pakt imzalayabileceğini belirtmişti.*”²⁵

Irak ve Türkiye’nin yakınlaştığı sırada Bağdat’ta bulunan Türkiye Büyükelçiliğinin bahçesinde yaşanan bombalama olayı, iki ülke arasındaki yakınlaşmanın bir karşılığı olarak vuku buldu. Neyse ki, bomba can ve mal kaybına yol açmamıştı. Can ve mal kaybı yaşanmamasına karşın, bomba olayı Irak cephesinde büyük bir üzüntüye yol açmıştır.²⁶ Ancak bu bombalama olayı ile ulaşılmak istenen amaç hasıl olmamış, iki ülke ilişkileri bu olaydan yara almamıştır.

Mısır’ın bu muhalif tavrına rağmen Menderes, bölgenin diğer devletlerini de Irak’la

24 “Yeni Bir Pakt”, *Akis*, 15 Ocak 1955, s. 10.

25 “Uyuşmayanlar”, *Akis*, 5 Şubat 1955, s. 16.

26 Selma Göktürk Çetinkaya, “Bağdat Paketi’nin Kuruluş Sürecinde Türkiye’nin Ortadoğu ve Batı ile İlişkileri”, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, 2016, Sayı: Ortadoğu Özel Sayısı, s. 8-9.

imzalanacak antlaşmaya taraf olmalarına ikna için 14-15 Ocakta Suriye'yi²⁷, 15-17 Ocakta da Lübnan'ı²⁸ ziyaret etti. Onun amacı, Irak ile yapacakları antlaşmanın mahiyetini Suriyeli ve Lübnanlı liderlere anlatmaktı. Ancak Menderes, Suriye'den ümitli değildi. Nitekim Şam'daki temaslarından sonra Suriye'nin pakta katılacak durumda olmadığını anlamıştı. Adnan Menderes için asıl hedef Beyrut'tu. Lübnanlı liderleri pakta katılmayı kabul ederlerse, Ortadoğu'da kurulmak istenen savunma sistemi için önemli bir adım atılmış olacağına farkındaydı. Görüşmeler son derece dostane bir havada geçmiş olmasına rağmen Lübnan, Irak kadar kesin kararlar alamıyor, bazı tereddütler gösteriyordu. Aynı endişe Ürdün için de geçerliydi. Mısır'ın tutumu kesinleşmeden karar vermek istemiyorlardı.²⁹ Mısır'ın tutumu paktın oluşması için büyük bir engel teşkil ediyordu. Planlanan paktın oluşturulması halinde, bölgedeki gücünün eriyeceğinin farkında olması Mısır'ın bu politikasını açıklamaktaydı.

Görüldüğü üzere Suriye, Ürdün ve Lübnan'ın kararlarında Mısır'ın tutumu etkili olmuştur. Türkiye-Irak ortak bildirisine Mısır gibi tepki gösteren bir diğer devlet de İsrail olmuştur. İsrail, Araplarla yakınlaşan Türkiye'nin kendisine yönelik politikasında değişiklik yapabileceğinden endişelenmiştir. Sonunda, tüm tepkilere rağmen 24 Şubat 1955 tarihinde Türkiye ve Irak, Bağdat'ta Türkiye-Irak Karşılıklı İşbirliği Antlaşmasını (daha sonra Bağdat Paktı olarak anılan antlaşma) imzalamıştır. Pakta Irak dışında Arap devleti katılmamıştır. Bunda en önemli etki Nasır olmuştur. Arap devletleri ondan çekinmiştir. İkinci neden ise Arap devletleri için ilk tehdit Sovyetler Birliği değil, İsrail'di. Dolayısıyla bu pakt, onların güvenlik ihtiyaçlarını karşılayamazdı.³⁰

Antlaşmanın birinci maddesi bu işbirliğinin amacını şu şekilde ortaya koymaktadır: *“Bağutlu taraflar, güvenlik ve savunmaları için BM yasasının 51. Maddesine uygun biçimde işbirliği yapacaklardır.”* Bu maddeyle imzalanan antlaşmanın tamamen BM çerçevesine uygun olarak ortaya konduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu maddeyle yapılmak istenen Ortadoğulu iki devlet olan Türkiye ve Irak'ın güvenliklerini sağlamak amacıyla Batı Bloğunun desteğini sağladığıdır. 2. Maddesi ise *“Bağutlu yüksek tarafların yetkili makamları alınması gereken önlemleri belirleyip saptayacaklardır.”* Denilerek antlaşmanın uygulanması konusunda hükümetlere geniş yetkiler bırakılmıştır. 3. Maddede ise *“Bağutlu yüksek taraflar birbirlerinin içişlerine herhangi bir biçimde yükümlenirler.*

27 “Başvekil Bugün Suriye'ye Gidiyor”, *Milliyet*, 14 Ocak 1955, s. 1.

28 “Beyrut Görüşmeleri Dün Sabah Başladı”, *Milliyet*, 16 Ocak 1955, s. 1; “Lübnan Türk-Irak Paktına Davet Edildi”, *Milliyet*, 17 Ocak 1955, s. 1.

29 “Suriye'de tereddütler, Beyrut'ta Mütereddit”, *Akis*, 22 Ocak 1955, s. 8.

30 B. Kemal Yeşilbursa, “Bağdat Paktı (1955-1959)”, s. 89. Ayrıca bkz. “Türk-Irak Paktı Dün İmzalandı”, *Milliyet*, 25 Şubat 1955, s. 1. Ayrıca bkz. “Türk-Irak Paktı'nın İmzalanması Geniş Memnunluk Yarattı”, *Akşam*, 25 Şubat 1955, s. 1-2.

Taraflar aralarında çıkacak bütün uyuşmazlıkları BM Yasası gereğince barışçı yollarla çözeceklerdir.” kararına varılmıştır. Bu maddeye göre taraflar BM’nin de en önemli kurallarından bir tanesi olan başka bir devletin iç işlerine karışmama anlayışına bağlı kalmışlardır. Zira bu tür antlaşmalar da sık sık görülen sıkıntılardan bir tanesi, bu tür paktların devletlerin iç işlerine karışma aracı olarak kullanılmasıdır. Bağdat Paketi’na bu maddenin konulmasıyla bu tür sorunların önüne geçilmek istenmiştir. 4. Maddede “*Bu antlaşma hükümlerinin, içlerinden biri tarafından üçüncü bir devlet ya da devletlerle üstlenilen uluslararası yükümlülüklerden hiçbirisi ile çelişmediği*” belirtilmiştir. Bu madde Irak ve Türkiye’nin dış politikası açısından son derece önemlidir. Zira her iki ülke de bu antlaşma dışında başka örgütlerin de üyesi durumundaydılar. Türkiye NATO ve Balkan Paketi’na, Irak da Arap Birliği ve 1950 Arap Ortak Güvenlik ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması’na taraftı. Bu madde ile her iki devlet de, yapılan yeni antlaşma yükümlerinin daha öncesinde taraf oldukları antlaşmalarla çelişmeyeceğini teyit etmişlerdir. 5. Maddede “*işbu antlaşma Arap Birliği Üyesi Devletlerinden herhangi birisinin ya da bu bölgenin güvenlik ve barışı ile aktif biçimde ilgili olan ve taraflarca kesinlikle tanınan herhangi bir devletin katılımına açık bulunacaktır.*” ifadeleri yer almıştır.³¹ Bu madde ile İsrail’in antlaşmaya taraf olamayacağı belirtilmek istenmiştir. Çünkü İsrail, antlaşmaya taraf olan Irak tarafından tanınmamaktaydı. Paktın İsrail’in katılımına kapılarını kapatmış olmasının amacı, diğer Arap devletlerinin gözünde paktın durumunu iyileştirmekti. Verilmek istenen mesaj Arap devletlerinin tehdit olarak algıladıkları İsrail’in onlar için de dost bir devlet olamayacağı idi.

Ancak bu paktın imzalanması aceleye gelmiş, kimsenin tahmin edemeyeceği bir zamanda imzalanmıştır. Zira Başbakan’ın paktı imzalamak için Bağdat’a gittiğinden Dışişleri Bakanlığı’nın birkaç memuru dışında kimsenin haberi yoktu. Paktın imzalanmasının bu kadar aceleye getirilmesinin arkasında ise İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden’in Bağdat’a ve Ankara’ya yapacağı ziyaretin etkili olduğu düşünülmektedir. Zira her iki devletin de bakanın karşısına paktı imzalamış devletler olarak çıkmak istedikleri son derece açıktır.³²

Hemen belirtelim ki, bu pakta en büyük tepki Mısır’dan gelmiş ve Mısır, paktın imzalanmasını engellemek için elinden gelen gayreti göstermiştir. İlk olarak, Irak’ın Arap Birliği’nden dışlanması için diğer Arap devletlerinin başvekillerini Mısır’a davet etmiş, fakat Nasır için toplantı hezimetle sonuçlanmış, öteki Arap liderleri Mısır’ın isteklerini

31 İsmail Soysal, *Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt:2 (1945-1990)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, 2000, s. 502.

32 “Menderes Bağdat’ta”, *Akis*, 26 Şubat 1955, s. 9-10.

kabul etmemişlerdir. Bununla da yetinmeyen Mısır, Türk-İrak Paktı'nın imzalanması halinde Arap devletlerini Arap Güvenlik Paktı'ndan çekilmekle tehdit etmiştir. Ancak Nasır için bu durum yeni bir yenilgi olmanın ötesine geçememiştir.³³

Mısır, tepkisini sadece Arap devletlerine değil, Türkiye'ye de göstermiştir. Mısır Dışişleri Bakanlığı tarafından, Mısır'ın Ankara Büyükelçiliği'ne gönderilen belgede yer alan ifadeler şu şekildedir: *“Kanaatimce Bağdat Paktı aleyhinde yapılacak en müsmir ve tesirli propaganda, Bağdat Paktı'nın İsrail tarafından vaki olacak bir tecavüze de karşı koyacağı şeklindeki propagandanın çürütülmesi ve Arap memleketlerini bu konuda aldatmak için sarf edilen gayretlerin boşa çıkarılmasıdır. Türkiye bu konuda ikiyüzlü bir politika takip etmekte ve bir taraftan İsrail'in yaşamasını garanti ederken, diğer taraftan batı politikasını terviç yolu ile Arap memleketlerindeki eski nüfuzunu canlandırmaya çalışmaktadır.”*³⁴

Mısır, Bağdat Paktı ile ilgili olumsuz propaganda yaparken sürekli olarak İsrail tehdidini vurgu yaparak Arap devletlerini etkilemeye çalışmıştır. Amacına bir parça ulaşan Mısır ve Nasır'ın bu sert tepkisi Suriye'yi de etkilemiştir. Akis Dergisi'nde de ifade edildiği gibi Suriye'de uzun bir süreden beri Türk aleyhtarı bir dış politika söz konusu idi. Türkiye, Suriye'ye verdiği bir nota ile kendi aleyhine devam eden tavrın sonlandırılmasını istemiştir.³⁵ Bu durum, Türkiye'nin en uzun kara sınırına sahip olduğu komşusu Suriye ile çatışma ihtimalini dahi masaya getirmiştir.³⁶ Bütün bunlar üstüne Suriye'nin tutumunun eleştirildiği sert bir yazı Akis Dergisi'nde yayınlanmıştır:

*“Suriye Türkiye için hiçbir zaman iyi komşu olmamıştı. İstiklalini kazanmadan da, kazandıktan sonra da hakiki devlet vasfını alamadığından bir kabilenin bütün arazını göstermiş, hükümetlerinde istikrar olmamış, bir takım maceraperestlerin tecrübe tahtası yerine geçmiş, memleketi idare edenler de asla bunların üstüne çıkamamışlardır. Bu yüzden hemen her devirde komünistler türlü kılıklar altında iktidarı ellerinde tutmuşlar, kırk paralık menfaat için yapmadıklarını bırakmamışlardır. Suriye realitesi, bundan ibarettir. Bir devlet olamayan komşu memleketlerin askeri kudret ifade edemeyeceği de tabiidir.”*³⁷ Buradan anlaşıldığı gibi Türkiye, Suriye'nin imzalanan işbirliği antlaşmasına karşı takındığı olumsuz tavrın bölgenin diğer devletlerini etkilememesi adına

33 “Arap Birliği – Mısır'ın Gayretleri”, *Akis*, 5 Mart 1955, s. 20.

34 *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer No: 62-380-10.

35 “Ortadoğu'da Kıvılcım”, *Akis Dergisi*, 2 Nisan 1955, s. 6.

36 “Bir Nota Hadisesi”, *Akis Dergisi*, 26 Mart 1955. Ayrıca bkz. “Suriye'nin Cevabi Notasını İfade Ettik”, *Milliyet*, 21 Mart 1955, s. 1.

37 “Ortadoğu'da Kıvılcım”, *Akis*, 2 Nisan 1955, s. 6.

Suriye'nin devlet ciddiyetinden uzak olduğu ve komünizmin Suriye üzerinde etkili olduğu propagandası yapmıştır. Ancak bu propagandanın bölge devletleri üzerinde istenilen tesiri yapamadığını tepkilerin devam etmesinden anlamamız mümkündür.

Bağdat Paktı'nın imzalanması İsrail tarafından da şiddetle eleştirilmiştir. Zira İsrail de Bağdat Paktı'nın kendisine karşı girişilen bir iş birliği antlaşması olarak görmüştür. Kısacası; Irak dışında başka bir Arap devletinin katılımının sağlanamadığı Bağdat Paktı, Arap dünyasında olumlu etkiler bırakamamıştır. Mısır, Suriye, Suudi Arabistan gibi önemli Arap devletleri pakta karşı olumsuz politikalar takip etmişlerdir.

Bütün bu gelişmelerden sonra 4 Nisan 1955'te İngiltere de Bağdat Paktı'na katılmıştır.³⁸ Onun amacı, Ortadoğu'daki çıkarlarını devam ettirmek istemesidir. İngiltere'nin pakta dahil olmasıyla birlikte, Arapların gözündeki Bağdat Paktı imajı tamamen zayıflamıştır. Bu pakt, güvenlik söylemleriyle maskelenmiş, batının emperyalist çıkarlarına hizmet eden bir pakt haline gelmiştir. Bu süreçte, İngiltere'nin ardından Pakistan da 23 Eylül 1955'te pakta dâhil olmuştur.³⁹

Bu denklemin bir tarafı da Pakistan'dı. Pakistan'ın esas derdi, Hindistan ile arasındaki Keşmir meselesiydi. Bu konu, iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin önündeki en büyük engeldi. Keşmir meselesinin çözümlenebilmesi için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde plebisit yapılmasına karar verilmişti. Hindistan, plebisitten istediği sonucu alamayacağını düşündüğü için bu plebisiti elinden geldiğince engellemeye çalıştı. Pakistan cephesinde ise, Keşmir nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olması sebebiyle plebisit olumlu karşılanmıştır. Ancak bu çatışma, Ruslar Hindistan'ı desteklediklerinden dolayı, zamanla ABD-Sovyetler Birliği çatışmasına dönüşmüştür.⁴⁰

Pakistan'ın ardından, 19 Ağustos 1953'te Musaddık hükümetinin ABD tarafından düşürülmesinden sonra Şah'ı batıya yaklaşan İran da 3 Kasım 1955'te Bağdat Paktı'na katıldı. İran'ın Ortadoğu Savunmasına bu kadar geç katılmasının sebebi İran Başbakanı Musaddık'ın, İran'daki Anglo-Iranian Petrol Şirketi'ni millileştirmesi üzerine İngiltere ile ilişkilerinin gerilmiş olmasıydı. Musaddık düzenlenen bir darbe ile görevinden düşürülüp, İngiltere-İran ilişkileri normalleşince, İran pakta ilgi göstermeye başlamış ve 3 Kasım 1955'te resmen pakt üyesi olmuştur.⁴¹

38 "İngiliz Meclisi ve Bağdat Paktı", *Akşam*, 5 Nisan 1955, s. 2.

39 "Pakistan Bağdat Paktı'na Katıldı", *Milliyet*, 24 Eylül 1955, s. 1. Ayrıca bkz. "Pakistan'ın Türk-İrak Paktı'na Katıldığı Açıklandı", *Akşam*, 24 Eylül 1955, s. 2.

40 "Keşmir", *Akis*, 10 Aralık 1955, s. 18.

41 İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt: 2 (1945-1990)*, s. 202.

Ortadoğu 'da Sovyet tehdidine karşı bir savunma paktı oluşturulması ABD'nin fikri olmasına rağmen, bütün çabalara rağmen ABD pakta dahil olmamıştır. ABD, bazı tedirginliklerinden dolayı pakta tam üye olamamış, gözlemci olmakla yetinmiştir. ABD'nin taşıdığı ilk endişe İsrail ile ilgiliydi. Bağdat Paktı sadece üye devletlerin tanıdığı devletlerin katılımına açıktı. İsrail, Türkiye tarafından tanınmasına rağmen; Irak, İran ve Pakistan tarafından tanınmadığı için pakta katılması mümkün değildi. Dolayısıyla ABD bu pakta katılarak Ortadoğu'daki en güvenilir müttefikini kaybetmek istememiştir. ABD'nin bir diğer endişesi bölgedeki en güçlü Arap devleti konumunda olan Mısır'ın gittikçe SSCB'ye yaklaşmasıydı. Amerika bu endişesinde hak-sız sayılmazdı. Çünkü SSCB, Arap devletleri için emperyalist hatıralar barındırmayan güvenilir bir müttefik görünümündeydi. Dolayısıyla en büyük rakibi olan Rusya, Mısır ile yakınlaşırken; kendisi pakta katılarak, Araplar arasında itibarı olan Nasır'ı kendisinden daha fazla uzaklaştırmak istemiyordu. Ayrıca ABD, bölgedeki çıkarlarını tehlikeye atmayı göze alamazdı. Çünkü bölgedeki petrol kaynaklarının çoğu Amerikalı şirketler tarafından işlenmekteydi. Bölge devletleriyle yaşayacağı bir gerilim onun bölgedeki kalıcılığını da zedeleyebilirdi. ABD'nin Bağdat Paktı ile ilgili yaşadığı bir diğer tereddüt ise kendisinin Bağdat Paktı'na katılmasının SSCB'yi de bu tür bölgesel bir pakt kurmaya cesaretlendirebilecek olmasıydı. Bundan dolayı ABD, son derece kaygan bir zemine sahip olan Ortadoğu'da tüm bu gelişmeleri bir arada düşünerek Bağdat Paktı'na tam üye olmamış, gözlemci olmakla yetinmiştir. Kendisi tam üye statüsünde olmamasına rağmen bütün bunlar ABD'nin çevreleme politikasının ürünleriydi.⁴²

Bağdat Paktı'nın imzalanmasından sonra Türkiye diğer Arap devletleriyle de diplomatik ilişkilerini geliştirmek istemiştir. İlk girişim Ürdün nezdinde yapıldı. Irak'la yakın ilişkisi dolayısıyla Ürdün'ün Bağdat Paktı'na katılması olasılığının daha yüksek olduğunu düşünen Cumhurbaşkanı Celal Bayar 3-4 Kasım 1955 tarihlerinde Amman'ı ziyaret etti.⁴³ Ürdün'ün İsrail tehdidinden ne denli çekindiğini bilen Türkiye, bu ziyaret sırasında İsrail kozunu oynamış ve eğer Bağdat Paktı'na katılırsa Filistin sorununda Ürdün'ün yanında yer alacağına dair kesin güvence vermişti. Ancak, Bayar'ın ziyareti sonrasında Ürdün'de meydana gelen hükümet değişikliği ve Nasır yanlılarının iktidara gelmesi bu ülkenin Bağdat Paktı'na katılmayacağını kesinleştirmiştir.⁴⁴

42 Hasan Yılmaz, "Adnan Menderes Dönemi Türkiye-Ortadoğu İlişkileri", s. 216-217.

43 "Bayar Ürdün'de Törenle Karşılandı", *Milliyet*, 4 Kasım 1955, s. 1.

44 Melek Fırat - Ömer Kürkçüoğlu, *1954-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 - Ortadoğu ile İlişkiler...*, s. 625-626.

Sonuç olarak, Ortadoğu’da bir güvenlik sistemi oluşturmaya çalışan Bağdat Paketi, özellikle Türkiye’nin yoğun çabalarına rağmen başarısız bir siyasi hamle olarak tarihteki yerini almıştır. Bunun bazı sebepleri vardı. Birinci sebep, Pakt’ın etkili bir askeri savunma gücünden yoksun olmasıydı. Türkiye zaten bir NATO üyesiydi ve askeri gücünü bu örgütün emrine vermişti. Türkiye dışında Bağdat Paketi’na üye olan diğer devletlerin pakta gözle görülür bir askeri katkı yapması mümkün değildi. Zira İran, Irak ve Pakistan’ın askeri gücü yok denecek kadar azdı. Ayrıca bu devletlerden hiçbiri Türkiye kadar siyasi istikrara sahip değildi. Bağdat Paketi’nin başarısızlığa uğramasının bir diğer nedeni ise paktın, Arap devletleri arasında yeni fikir ayrılıklarına sebep olmasıydı. Amaçlananın tam tersi bir sonuç doğurduğu gibi, Arap devletlerinin örgütlü olarak komünizm ile mücadele etmesini de sağlayamamıştır. Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan Pakt’a kesin bir dille karşı çıkarken Ürdün ve Lübnan tarafsız kalma yolunu seçtiler. Bu durumda Irak büyük bir siyasi yalnızlık içinde kaldı.

Başka bir sebep ise İsrail idi. Paktın kendisine karşı oluşturulmuş bir proje olduğunu öne süren İsrail pakta karşı büyük bir muhalefet hareketine girişmişti. Bundan daha kuvvetli bir neden ise bölgede emperyalist bir geçmişi olmayan, her fırsatta Arap devletlerinin bağımsızlıklarına saygı göstereceğini tekrarlayan Sovyetler Birliği ile Arap devletlerinin işbirliğine yanaşmalarıydı. Dolayısıyla, bölgeye SSCB tehlikesinin girmesini önlemek amacıyla kurulan Bağdat Paketi, tam aksi yönde bir sonuç vermiş, SSCB’nin Ortadoğu’ya girişini kolaylaştırmıştır.⁴⁵

Bağdat Paketi’nin sonuçları Türkiye açısından da son derece olumsuz olmuştu. Öncelikle Ortadoğu devletleri ile batı arasında etkili bir iletişim geliştirilmesini sağlayamamıştı. Ancak Bağdat Paketi fikri ortaya çıktığında Türkiye’nin ana hedeflerinden bir tanesi de Arap devletlerini Batı’ya yaklaştırmaktı. Bunun doğal sonucu olarak da Ortadoğu’nun lideri konumuna gelecekti. Ne yazık ki Bağdat Paketi’nin başarısız olmasının Türkiye açısından en olumsuz sonuçlarından bir tanesi de Ortadoğu’da çok istediği liderlik rolünü üstlenememesi oldu. Üstüne üstlük Osmanlı geçmişini hatırlatacak emperyalist politikalar izlemekle suçlandı. Ayrıca Bağdat Paketi nedeniyle İsrail ile olan ilişkileri de bozuldu. DP için çok daha kritik bir sonucu ise ABD ekonomik yardımlarını özellikle 1955’ten sonra azalmış olmasıdır.⁴⁶

Ancak Paktın resmi olarak dağılması 14 Temmuz 1958’de Irak’ta ortaya çıkan askeri darbeden sonra gerçekleşmiştir. Irak’taki monarşi yıkılmış yerine cumhuriyet

45 Melek Fırat – Ömer Kürkçüoğlu, *1954-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 – Ortadoğu ile İlişkiler...*, s. 626.

46 Melek Fırat – Ömer Kürkçüoğlu, *1954-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 – Ortadoğu ile İlişkiler...*, s. 626.

kurulmuştu. Ne yazık ki, Kral Faysal ve Başbakan Nuri Said Paşa öldürülmüştü. Irak'taki yeni hükümet hemen Çin, Sovyetler Birliği ve başka sosyalist devletlerle diplomatik ilişki kurma yoluna gitmiş, bütün bu davranışlar da yeni Irak hükümetinin İngiltere'den ve batıdan bağımsız bir dış politika izleyeceğinin birer göstergesi olmuştu. Sonunda, 24 Mart 1959'da Irak başbakanı Irak'ın Bağdat Paktı'ndan ayrıldığını ilan etti. Bu tarihten sonra Bağdat Paktı'nın yerini merkezi Ankara olan CENTO (Central Treaty Organization-Merkezi Antlaşma Teşkilatı) almıştır.⁴⁷

Tekrar edelim ki, Bağdat Paktı kuruluş amaçları ile sonuçları bakımından uyumsuz bir siyasi hamle olarak kalmıştır. Ancak bu sürecin daha sağlıklı anlaşılabilmesi için Bağdat Paktı, uluslararası ilişkiler teorileri üzerinden de açıklanmalıdır. Öncelikle bu meseleye realizm gözüyle yaklaşmak gerekmektedir. Uluslararası ilişkilerde realizm devleti temele almaktadır. Önemli olan devletin gücü ve hayatta kalmasıdır. Devletler güçleri doğrultusunda siyaset sahnesindedir. ABD ve İngiltere Bağdat Paktı'na katılan devletlerden askeri, ekonomik ve siyasi olarak daha güçlü konumda olduklarından Ortadoğu'da bir güvenlik paktı fikri onlardan çıkmıştır. Ancak onların asıl kaygıları kendi devletlerinin bölgedeki çıkarları idi. Dolayısıyla bölge devletlerinin neleri tehdit unsuru olarak gördüklerini ya da görmediklerini göz ardı etmişlerdir.

Realizmin temel öğelerinden bir tanesi de uluslararası ilişkilerdeki anarşi düzenidir. Tüm dünyaya hükmeden bir tek güç olmadığından devletlerarası çatışma ihtimali her zaman gündemdedir. Dolayısıyla devletlerarası çatışmaları değerlendirirken bu anarşi ortamını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu sebepten dolayı Bağdat Paktı'na katılan ve katılmayan bütün devletler bu kararlarını söz konusu anarşi ortamında vermek zorunda kalmışlardır. Bu anarşi durumunu destekleyen bir diğer kavram ise devletçiliktir. Devletlerin ilk amaçları da hayatta kalmak (survival ilkesi) olduğundan güvenlik ve güç algıları ön plana çıkmaktadır. Bağdat Paktı'na katılan devletler kendi güvenliklerini ellerindeki araçlarla sağlayacak konumda olmadıklarından bunu bir araya gelerek sağlamaya çalışmışlardır. Ancak burada devletlerin Bağdat Paktı'na katılırken hangi amaçlara öncelik verdiklerini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Aslında Bağdat Paktı'nın ve Türkiye'nin çabalarının temel amacının Ortadoğu'daki güvenliği sağlamak olmasına rağmen, pakta katılan tüm devletlerin ilk amacı bu olmadığından Bağdat Paktı uzun ömürlü olmamıştır. Bu devletler pakta üye olurken ilk hedefleri sınır güvenliklerini sağlamak ve Batıdan

47 Cihat Göktepe, "Bağdat Paktı'ndan CENTO'ya Geçiş", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt :16, s. 928. Ayrıca bkz. "Irak Dün Bağdat Paktı'ndan Ayrıldı", *Milliyet Gazetesi*, 25 Mart 1959, s. 1.

gelecek ekonomik ve askeri yardımlardan faydalanmaktı. Türkiye ve İngiltere paktın kurulmasına öncülük ederken Sovyetler Birliği'ne karşı etkili bir savunma sistemi kurulmasının arzusunu taşıırken, bölgedeki ulusal çıkarlarını da korumak istemişlerdir. Irak, İran ve Pakistan için durum biraz daha farklıdır. Bu devletler pakta üye olurken iktidar olan güç sahipleri Bağdat Paktı'nı kendilerini makamlarında tutacak bir çözüm yolu olarak görmüşlerdir. İran ise yeni darbe atlatmış bir ülke olarak ABD ve İngiltere'nin desteğini bir güvenlik şemsiyesi olarak görmüştür. Zira ülkenin durumunun devrik başbakan Muhammed Musaddık döneminden daha kötü bir durumda kalması, İran'ı büyük bir siyasi istikrarsızlığa sürükleyebilirdi. Irak ise İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nden daha fazla askeri yardım alıp Arap dünyasının liderliğini üstlenme düşüncesiyle pakta üye olmuştur.

Üyelerin tamamen farklı beklentiler ile pakta üye olmaları, ABD'nin ise yukarıda belirttiğimiz endişelerinden dolayı paktın dışında kalmayı tercih etmesi düşünülen ölçüde güçlü ve etkili bir savunma sistemi kurulmasını engellemiştir. ABD'nin üye olmamasıyla paktın batılı yönünü tek başına temsil etmek durumunda kalan İngiltere de bölgedeki askeri çıkarlarını sürdürmek istemiştir. Dolayısıyla İngiltere'nin, Bağdat Paktı'nı Orta Doğu'daki ekonomik ve askeri konumunu korumak için bir araç olarak gördüğü düşüncesini göz ardı etmek zordur.

Devletlerin birbirlerinden farklı amaçlar ile Bağdat Paktı'na katılmaları realizmin temel iddialarından biri olan devletlerin kendi menfaatlerine göre hareket ettiklerinin en güzel örneklerinden bir tanesidir. Ayrıca burada realizmin güvenliği tanımlamak için kullandığı temel argümanlarından bir tanesi olan insan doğasının kötü ve bencil olduğu, devletlerin de insanların bu özelliğini yansıtmalarını gözlemlemek mümkündür. Anarşinin hakim olduğu bir ortamda hiçbir devlet diğer devletin kendisinden daha çok kazanmasını kabul etmemektedir. Buna örnek olarak bölgede Mısır ve Türkiye arasında yaşanan liderlik mücadelesini örnek vermek mümkündür. Mısır, bölgenin lideri rolünü Türkiye'nin ele geçirerek kendisinden daha fazla kazanç sahibi olmasına izin vermemiştir. Realizmde her iki tarafında da kazanması mümkün değildir. Bundan dolayı realistler, devletler arasında işbirliğine inanmamaktadırlar. Bu noktada Ortadoğu'daki devletler arasındaki işbirliğini amaçlayan Bağdat Paktı'nın uzun ömürlü olmasını beklemek mümkün değildir.

Ancak burada hem pakta üye olan hem de olmayan ülkeler açısından açıklanması gereken bir nokta daha vardır. Pakta üye olmayan devletler, realizmin güvenlik açısından son derece hayati olan bir varsayımına göre hareket etmişlerdir: güvenlik

ikilemi (security dilemma). Güvenlik ikilemine göre devletler, kendi güvenliklerini tehlikede gördükleri anda askeri kuvvetlerini arttırma yoluna gitmektedirler. Ancak devletlerin askeri güçlerini arttırmaları, diğer devletleri tedirgin ederek onları da askeri güçlerini arttırmaya itmektir. Bu durum bir güvensizlik çıkmazının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bağdat Paktı örneğinde de Mısır'ın liderliğini yapan muhalif devletler Bağdat Paktı'nın kurulmasıyla kendi güvenliklerini tehlike altında gördüklerinden, onlar da Sovyetler Birliği'nin başını çektiği bloğa yakınlaşarak askeri güçlerini arttırmak istemişlerdir. Bu durum *Security Dilemma* için tipik bir örnektir. Tüm bu sayılan nedenlerden dolayı 1950ler boyunca Demokrat Parti'nin güvenlik politikasını analiz etmek için realizm son derece uygun bir uluslararası ilişkiler teorisidir.

Bu bağlamda gerek Demokrat Parti'nin dış politikasını anlamada ve gerekse Bağdat Paktı'nın kurulmasında ilgili tarafları/devletleri beklentiye sevk eden bir kavram da liberalizm idi. Liberalizmi, realizmden ayıran en önemli özellik devlete yükledikleri anlamdır. Liberaller devleti kötü ve sadece kendi çıkarlarını takip eden bir yapı olarak görmedikleri gibi realistlerin aksine devletlerin doğasına daha çok güvenmeyi tercih etmektedirler. Buradan hareketle liberaller, devletler arasındaki ekonomik ilişkilerin devletlerin birbirlerine olan bağımlılıklarını arttıracaklarını iddia ederken bu karşılıklı bağımlılığın da devletleri işbirliği yapmaya iteceğine inanmaktadırlar. Liberal teoriye göre devletler arasındaki işbirliği de uluslararası arenadaki çatışmayı ve anlaşmazlığı azaltacaktır.

Liberalizmde devletlerin karşılıklı olarak kazanmaları mümkündür. Uluslararası işbirliği ve uluslararası örgütler bunun en güzel örnekleridir. Bundan dolayı Bağdat Paktı'na katılan devletler, bu pakta katılmaları sonucunda liberalizmin öngördüğü şekilde devletlerarası işbirliğinin artacağını ummuşlardır. Bu işbirliğinin esas alanının ekonomik işbirliği ve ekonomik yardım olacağını düşünmüşlerdir. Şu bir gerçektir ki, Bağdat Paktı'na üye olan devletler ekonomik olarak ABD'ye muhtaç bir konumdaydılar. Bu da onların ABD'ye olan bağımlılıklarını arttırdığından Bağdat Paktı'nın kurulmasını sağlamıştır. Ancak oluşturulan bu işbirliği, devletler arasındaki anlaşmazlıkları tamamen ortadan kaldırmadığından kısa bir süre sonra Bağdat Paktı'nın işlevini yitirmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Bağdat Paktı, liberallerin iddia ettiği gibi bölge devletlerinin arasındaki çatışmaların azalmasına neden olmamış, aksine bölge devletlerinin arasındaki uçurumun büyümesine neden olmuştur.

Son olarak Bağdat Paktı'nın; Mısır ve Suriye gibi devletler üzerinde yarattığı

olumsuz havayı bir parça konstruktivist (yapısalcı) teori ile açıklamak da mümkündür. Konstruktivist teoriye göre devletlerin güvenlik politikalarını oluşturmada geçmişte yaşadıkları hatıralar son derece etkilidir. Güvenlik, devletler tarafından belli bir tecrübe üzerine kurulmaktadır. Mısır, Suriye, Sudi Arabistan gibi devletlerin Bağdat Pakti'na sert tepkiler göstermesinde geçmişte yaşadıkları emperyal tecrübeler etkili olmuştur. Bu devletler uzun bir süre boyunca İngiltere tarafından sömürüldüğünden, Bağdat Pakti'na kuşku ile yaklaşmışlardır. Kuşkusuz bunda reel politikanın getirdiği güç ve güvenlik ikilemi gibi realist kavramlar önemli bir yer tutarken, Ortadoğu devletlerinin yaşadıkları tecrübelerin de bir miktar payı bulunmaktadır.

Sonuç

Uluslararası arena birçok aktörün bulunduğu, çok bilinmeyenli bir denklemdir. Bu denklemin çözülmesi son derece karmaşık süreçlere bağlıdır. Bağdat Pakti da Ortadoğu'da ortaya çıkan çok bilinmeyenli bir uluslararası denklemdir. Özellikle Soğuk Savaş'ın en sert dönemi olan 1950-1960 döneminde bölgeye müdahil olan birçok farklı aktör bulunmaktaydı. Bu aktörlerin bölgeyle alakalı farklı amaçlarının olması, bölgede kalıcı bir güvenlik politikasının oluşturulması önündeki en büyük engel olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreci en sağlıklı anlamlandıran uluslararası ilişkiler teorisi ise realizm olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD de Sovyetler Birliği de kendi çıkarları gereğince dünyanın her yerinde olduğu gibi Ortadoğu'da çetin bir güç mücadelesine girişmişlerdir. Bu süreçte ABD'nin önderlik yaptığı Batı bloku, Bağdat Pakti'ndan beklediği sonuçları alamamıştır.

Türkiye ise II. Dünya Savaşı sonrasında devlet ve toplum olarak bir taraftan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yönden modernleşme için Batı'ya yönelirken diğer taraftan da özellikle Sovyet tehdidine karşı kendi güvenliğini sağlamak için Batı'nın bir güvenlik örgütü olan NATO'ya girmiştir. CHP'nin başlattığı Batı'ya yönelik bu politika, daha da genişletilerek DP tarafından devam ettirilmiştir. Söz konusu süreçte, Bağdat Pakti ise Türkiye için Batılı örgütlerle ilişkileri güçlendirmek ve Ortadoğu'da kendi liderliğinde bölgesel bir güvenlik dairesi oluşturmak amacına yönelik bir girişim olmuş, Türkiye ile ABD'nin çıkarlarının örtüştüğü noktada ortaya çıkmıştır. Ancak Bağdat Pakti uzun ömürlü olamamış; Ortadoğu'da Sovyet tehdidine karşı kurulmasına rağmen Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'daki devletlerle güçlü siyasi ilişkiler kurmasını sağlamıştır. Bu durum ise beklentilerinin aksine Türkiye'nin güvenlik endişelerini arttırmış ve Türkiye, Batılı siyasi ve askeri kurumlarla daha fazla işbirliğine yönelmek zorunda kalmıştır.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)^{48*}

2. Araştırma Eserler

- Armaoğlu, Fahir: *20. Yüzyıl Siyahi Tarihi*, 23. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2017.
- Fırat, Melek-Kürkçüoğlu, Ömer : “1945-1960: Batı Bloğu Ekseninde Türkiye: Ortadoğu ile İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1 (1919-1980)*, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, 22. Baskı, İstanbul, 2018, s. 615-652.
- Bağcı, Hüseyin: *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 3. Baskı, Ankara, ODTÜ Yayınları, 2012.
- Soysal, İsmail: *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt:2 (1945-1990)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, 2000.
- Yeşilbursa, Behçet Kemal: *The Baghdad Pact: Anglo American Defence Policies in the Middle East 1950-1959*, New York, Frank Cass Yayınları, 2005.

3. Makaleler

- Akman, Halil-Zeyrek, Suat: “John Foster Dulles’in Ortadoğu Gezisi, Temaslar ve Tepkiler (11 – 28 Mayıs 1953)”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2013, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 259-288.
- Bilgin, Mustafa Sıtkı: “Turkey’s Foreign Policy Towards the Middle East in the 1950’s and its Impact on Turco-Arab Relations”, *Akademik Bakış*, 2017, Cilt: 11, Sayı: 21, s. 245-259.
- Çetinkaya, Selma Göktürk: “Bağdat Paktı’nın Kuruluş Sürecinde Türkiye’nin Ortadoğu ve Batı ile ilişkileri”, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt:1, Sayı: Ortadoğu Özel Sayısı, s. 1-29.
- Göktepe, Cihat: Bağdat Paktı’ndan CENTO’ya Geçiş, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 16, s. 928-942.

48 *Belge numaraları metin içinde gösterilmiştir.

- Jasse, Richard: “The Baghdad Pact: Cold War or Colonialism?”, *Middle Eastern Studies*, 1991, Cilt: 27, Sayı: 1, s. 140-156.
- Serbest, Bürkan: “Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, Cilt: 6, Sayı: 12, s. 203-232.
- Yeşilbursa, Behçet Kemal: “Demokrat Parti Dönemi Türkiye’nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)”, *History Studies International Journal of History*, 2010, Ortadoğu Özel Sayısı, s. 67-98.
- _____ : “Bağdat Paktı (1955-1959)”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2011, Sayı: 6, s. 85-100.
- Yılmaz, Hasan: “Adnan Menderes Dönemi Türkiye Ortadoğu İlişkileri”, *Birey ve Toplum Dergisi*, 2016, Cilt: 6, Sayı: 12, s. 203-232.

4. Süreli Yayınlar

Akşam Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Son Posta Gazetesi

Akis Dergisi

